

**Anil Ramdas. *De beroepsherinneraar en andere verhalen*. De Bezige Bij
Ellen Ombre. *Wie goed bedoelt*. De Arbeiderspers**

'Mij leek bestemming belangrijker dan afkomst', schrijft Anil Ramdas in *De beroepsherinneraar en andere verhalen*. De opmerking staat in een verhaal over zijn ontmoeting met de laatste telg van een vorstengeslacht in Kangra (India). De Rajah is zijn troon kwijtgeraakt en heeft nog alleen zijn indrukwekkende stamboom, die teruggaat tot 300 voor Christus. Het verleden van Ramdas houdt op bij zijn overgrootvader, die als contractarbeider uit India naar Suriname was vertrokken. Dat verleden is hem dierbaar; in de juwelierszaak waar de ontmoeting met de Rajah heeft plaatsgevonden koopt hij niet voor niets net zo'n armband als zijn grootmoeder placht te dragen. Maar hij doet dat, schrijft hij, slechts 'voor de aardigheid'.

In hoeverre het werkelijk alleen 'voor de aardigheid' is, blijft in het midden, en dat tekent de ambivalentie die meer dan in eens in deze 'verhalen' de kop opsteekt. In zijn essaybundel *De papegaai, de stier en de klimmende bougainvillea* (1992) constateerde Ramdas in het leven van elke migrant 'een kloof, een breuk in de herinnering, een leegte in het geheugen, zo groot als de oceaan die hij heeft overgestoken'. De ambivalentie is het gevolg van deze discontinuïteit. Aan de ene kant wenkt de nostalgie, aan de andere kant dringt de noodzaak zich op in het nieuwe - Nederlandse - vaderland een eigen plaats te veroveren, met de nadruk op het woord *eigen*.

Herinneringen zijn daarbij onontbeerlijk; zonder verleden en zonder geheugen is identiteit nu eenmaal niet mogelijk. Wie in een eeuwig heden leeft, is gedoemd om niemand te zijn. Maar herinneringen bevatten ook een gevaar, in de vorm van een verlamme nostalgie, wanneer ze een te grote claim op iemand leggen. Vooral migranten hebben daar last van, betoogt Ramdas, ze zijn geneigd zich in hun groepsidentiteit op te sluiten en worden daarin ook gestimuleerd door welwillende Nederlanders die in de multiculturele samenleving bij voorkeur het culturele verschil benadrukken.

Zo blijft weinig ruimte over voor een persoonlijke, onafhankelijke identiteit of, zoals Ramdas schrijft, voor een eigen 'karakter', dat zich niet bij voorbaat vastketent aan de culturele afkomst. Met name schrijvers en kunstenaars hebben hier last van. Zij mogen opdraven op multiculturele festivals, waar zij minder om hun talent dan om hun onpersoonlijke, culturele identiteit worden gewaardeerd. Vandaar Ramdas' 'droom' om 'nooit meer op een multiculti-festival te hoeven verschijnen'.

In feite wordt hier een levensgroot dilemma onder woorden gebracht, want een ontkenning van de eigen achtergrond is eveneens ongewenst. Ramdas heeft er een elegante uitweg voor gevonden, waarvan de richting wordt aangegeven in het titelverhaal van de bundel. Daar trekt hij het woord 'beroepsherinneraar', bij toeval aangetroffen in een recensie, naar zich toe en schrijft dan: 'Een beroepsherinneraar brengt het collectieve geheugen van eenvoudige, gewone en onbelangrijke mensen tot nieuw leven, opdat die mensen niet vergeten worden'.

De nadruk op herinnering kan misleidend werken, want het is Ramdas niet te doen om een oefening in collectieve nostalgie. De herinnering is niet zozeer gericht op het verleden, als wel bedoeld voor de toekomst. Wat wordt 'herinnerd' is dan ook

vooral het heden en het verleden speelt alleen een rol voor zover het daarin doorwerkt. Het gaat eerder om een oefening in empathie, en juist daaraan heeft een multiculturele samenleving behoefte, zoals Ramdas al in een van zijn vroegere essays betoogde.

In *De beroepsberinneraar en andere verhalen* geeft hij zelf het goede voorbeeld, door zich in een reeks van liefdevol geschreven portretten te verdiepen in de levens van 'eenvoudige, gewone en onbelangrijke mensen', merendeels - maar niet uitsluitend - afkomstig uit Suriname. In de overige verhalen (die soms het karakter van essays aannemen) staat een minder 'eenvoudig' mens in het middelpunt, namelijk de schrijver zelf, die zijn licht laat schijnen over allerlei zaken als de Nederlandse identiteit, Sinterklaas, de fiets, de seksuele relaties tussen blank en zwart, het taboe op vreemdelingenhaat en het 'inburgeringstraject' ('een plomp begrip, door ambtenaren bedacht om aan politici het gevoel te geven dat ze een beleid konden voeren'), die terugdenkt aan zijn jeugd in Suriname en die op reis gaat naar Afrika en India.

Met sensibiteit en intelligentie laat Anil Ramdas opnieuw zien in Nederland en in het Nederlands uitstekend zijn weg te hebben gevonden, zonder zijn verleden te verloochenen of te romantiseren.

Dezelfde kwaliteiten zijn aanwezig in *Wie goed bedoelt* van Ellen Ombre, een verslag van haar verblijf in Benin, het Afrikaanse land waarin ook het laatste verhaal ('De prijs van hulp') van haar bundel *Vrouwvreemd* (1994) zich afspeelde. In dat verhaal wordt een ontluisterend beeld gegeven van twee Nederlandse ontwikkelingswerkers, een vrouwelijke arts en haar liederlijke echtgenoot. Met hen begint ook Ombre's nieuwe boek, want zij is - tien jaar later - naar Benin teruggekeerd om alsnog de verwarrende 'schaamte' te doorgronden die het eerdere verblijf bij haar had achtergelaten.

Achter deze schaamte blijken complexe gevoelens schuil te gaan, die net als bij Ramdas alles te maken hebben met het Surinaamse verleden en het Nederlandse heden. De schaamte werd destijds gewekt door de Nederlandse arts, die bij een operatie met gebrekkige verdoving had gezegd: 'Deze mensen hebben een andere pijndrempel dan wij'. Ombre voelde zich toen medeplichtig aan wat de patiënt op de operatietafel werd aangedaan. Haar schaamte was dus een gevolg van wat je een loyaliteitsconflict zou kunnen noemen.

Tijdens haar tweede verblijf in Benin wordt zij opnieuw met dat conflict geconfronteerd, al heeft zij ditmaal ook een minder persoonlijk doel. Zij wil meer te weten komen over de zin van de ontwikkelingshulp. In het bijzonder hoopt zij te achterhalen welk verband er bestaat tussen de Nederlandse hulp aan Benin en de opname door dat land in 1977 van enkele medeplichtigen aan de Molukse treinkaping. Heeft Nederland geprobeerd op deze manier zijn koloniale schuldgevoelens af te kopen?

Het beeld van de ontwikkelingsprojecten (volgens de laatste mode nu gericht op 'de vrouw en het milieu') is opnieuw buitengewoon ontluisterend, vrijwel nergens valt enig succes te melden, maar de speurtocht naar de Molukse connectie loopt op niets uit. De samenleving in Benin is er een zonder geheugen; niemand weet zich nog iets te herinneren en zelfs het krantenarchief kan geen uitkomst bieden. De enige die

niet uitsluitend in het heden leeft, blijkt Ellen Ombre te zijn: 'Het was alsof ik een rugtas met loodzware bagage uit het verleden meotorste'.

Dat laatste slaat tegen die tijd amper nog op de Molukkers, maar op haar eigen verleden. Benin was immers een belangrijk centrum van de slavenhandel naar de West, en ook haar voorouders zijn er wellicht ooit verscheept. Zonder bewust op zoek te zijn naar haar 'roots', zoals de vele Afro-Amerikaanse toeristen, raakt zij toch verstrikt in haar eigen 'web', bestaande uit dat verre verleden van slavernij en vernedering, haar haat-liefdeverhouding met Suriname en haar onvermogen om ondanks de gedeelde huidskleur het 'verschil in levenshouding' met haar gastheren te overbruggen.

'Ik zou schuldloos in Benin willen rondreizen', schrijft zij, 'Ik kom uit het rijke Europa, heb de Beninezen niets te bieden en blijk niet eens talent te hebben voor verwantschap. Wat ben ik ook voor negerin?' Het antwoord heeft zij echter al gegeven, met typerende nuance, doordat zij na de eens aan haar gestelde vraag 'Denk-je-wit of denk-je-zwart' werd overvallen door een 'onverwiltbare treurigheid'.

Evenals Anil Ramdas weigert Ellen Ombre haar denken te laten bepalen door huidskleur of culturele afkomst. Ook zij geeft de voorkeur aan onafhankelijkheid, aan karakter boven groepsidentiteit, en aan een kritische zin die de onheerbare breuk tussen verleden en heden niet ontkent, maar juist op een gevoelige en onsentimentele manier probeert vruchtbaar te maken.

(de Volkskrant, 19-4-1996)